

DURALİ YILMAZ'IN TARİHİ-BİYOGRAFİK ROMANLARINDA MOĞOL, SELÇUKLU VE OSMANLILAR

Necmettin Özmen*

Özet: Edebiyatın bilim olup olmadığı yıllardır tartışılır. Bilim olmadığını iddia edenler edebiyatın konu ettiği âlemin itibarı olduğunu, bilimin ise gerçekliği olan, tekrar edilebilir şeylerle ilgilendiğini söyler. Edebiyatın bu gerçekliğinden hareket edilirse iddia sahipleri haklı gibi görünür. Diğer fikir edebiyatın bilim olduğunu savunur. Bu iddia sahipleri fikirlerini ispat ederken edebiyatın bir şubesi olarak gördükleri edebiyat tarihi, edebiyat eleştirisi, edebiyat sosyolojisi gibi çalışma alanlarını ve bunların ortaya koyduğu sonuçları öne sürer. Edebiyatın bilimle, dolayısıyla gerçeklikle ilişkisi tartışmaları edebiyat türleri ile alakalı olarak da sürdürülür. Edebiyat türlerinden biri olan tarihî roman'ın gerçeğe ne kadar bağlı olacağı ya da olup olmayacağı bu tartışmalardan biridir. Bizatihi "ne"yin tarih olduğu-olmadığı da tartışılır. Bazı tarih düşünürleri, tarihî belge anlayışını sorgular. Onlar "tarih" olarak kabul edilenlerin aslında tarihçilerin "yorumu"ndan başka bir şey olmadığını, tarihî metin-belgeleri yazarların da aslında romancılardan çok farklı bir şey yapmadığını söyler. Çünkü tarihçiler de mevcut hadiseler üzerine düşüncelerini kaleme alır. Bu noktadan bakıldığında romancılar ile tarihçiler arasında fark kalmaz. Dolayısıyla romancının tarihe dair söyledikleri / yorumları da önemlidir. Çünkü romancı da yorumları ile bir "tarih inşa etmeye" veya "tarih telakkisini değiştirmeye" çalışır. Bu çalışmada, Durali Yılmaz'ın tarihî-biyografik romanlarına konu olan dönemlerdeki Moğol, Selçuklu ve Osmanlı idarelerini nasıl değerlendirdiği ortaya konulacaktır. Böylece, tarihçi ile romancının yaptığını eş gören ve tarihin "yorum"dan başka bir şey olmadığını söyleyen anlayış çerçevesinde Durali Yılmaz'ın tarih telakkisi belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tarihî-biyografik roman, Durali Yılmaz, roman

MONGOLS, SELJUKS AND OTTOMANS IN DURALİ YILMAZ'S HISTORICAL-BIOGRAPHICAL NOVELS

Abstract: Whether literature is science or not is discussed for a very long time. As those who claim that the literature is not science tell literature is fiction but science deals with facts and things that can be repeated. From this viewpoint, the claimers appear to be correct. Others claim that literature is science. They use literary history, literary criticism and sociology of literature which they see as a branch of literature to prove their claim. The discussions about the literature and its relationship with reality are also main-

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü Öğretim Üyesi.

tained individually in relation to literature genres. There has been wide spread debate over to what extent historical novels will be based on historical truths or even whether they should be. Even the very notion of "what" is/is not history is also discussed. Some thinkers on history question the approach of historical documents. This approach claims that the things we take for granted as "history" are, in fact, nothing but the historians' "interpretations" and historical text-document writers are not very different from novelists as to they do. From this point there is no any difference of novelists and historians. Therefore, whatever novelists write regarding history also becomes important since novelists also try to "write a history" or "change the notion of history" through their interpretations. In this paper, we will try to present Durali Yılmaz's interpretation of Seljuk, Mongol, and Ottoman authorities in the period that has been the topic of historical-biographical novels. Thus, we will determine Durali Yılmaz's notion of history within the framework of the view claiming that what historians and novelists do is the same and history is nothing but interpretations.

Key Words: Historical-biographical novel, Durali Yılmaz, novel

GİRİŞ

Metinler, genel olarak öğretici metinler ve kurmaca metinler olmak üzere ikiye ayrılır. Öğretici metinlerin nitelikleri şekil veya içerik olarak tartışılmaz. Her öğretici metin türü için belirli kıstaslar vardır ve bunlar üzerinde mutabakat sağlanmıştır. Sorunlu olan, üzerinde tartışılan ve sınırları çizilmek istenen veya çizilmeye çalışılan metinler kurmaca olanlardır.

Edebî türlerden biri olan romana dair tartışmalar hem Batı hem de Türk edebiyatında, ortaya çıktığı günden bugüne devam etmektedir. Bu tartışma konuları¹; romanın tam olarak ne olduğu-kapsamı-sınırları, ne zaman yazılmaya başlandığı, neleri konu edebileceği, yazılış amaçları, çeşitleri, hacmi, öğreticilik vasfı vb.dir. Tartışmalardan bir kısmı -ilk romanın hangisi olduğu, hangi tarihî-siyasi ve sosyal sebepler sonucu ortaya çıktığı gibi- vuzuha kavuşmuştur. Ancak bu sahadaki bazı tartışmalar hararetli bir şekilde devam etmekte ve edecek gibi görünmektedir. Bunun sebebi romanın; yenilenen-değişen hayata dair sürekli yeni şeyler söylemesi, yorumlar getirmesidir.

Romana dair tartışmaların en önemlilerinden biri romanda anlatılanların gerçeklikle ilişkisidir.² Bu tartışma; geçmiş, günü ve geleceği konu eden sosyal-bireysel içerikli romanların tamamını kapsar. Bazıları, romanın gerçeği yansıtılabileceğini düşünürken bazıları ise bu fikrin tam karşısındadır. Edebî eserin "hayalî-kurgu" olduğu göz ardı edilerek yapılan bu tartışmanın bir sonuca bağlanması mümkün değildir. Çünkü romanın; normal-sıradan insanı suçla-olmayacak hayaller kurmaya sevk ettiğini, psikolojisini bozduğunu, şaşırttığını, romanın sosyal yapıya zarar verdiğini, ahlaki dejenerasyonu, toplumda bölünmelere yol açtığını, sorgulamalar yaparak kültürün değişmesine sebep olduğunu vs. iddia edenler onu bir sanat eseri, hayalî âlemde gerçekleşenleri anlatan bir eser olarak görmeye yanaşmazlar. Böyle düşünenler tarihi konu eden romanlar karşısında daha sert bir tutum alırlar. Tarihi korumak adına, bu tip romanların bir şekilde hayatın dışında tu-

tulmasının toplumun doğru bilgiye ulaşması açısından daha faydalı olduğunu düşünürler.³ Çünkü onlara göre bu romanlar tarihi çarpıtır, değiştirir, insanların kafasını bulandırır, olmayan bir gerçeklik inşa eder, kutlu atalara-değerlere saygısızlık eder, gençlerin kafasını karıştırır. Bu yüzyıllarca büyük emek sarf edilerek oluşturulmuş “yüce-gerçek” tarihin yıkımıdır. Oysa böyle tarihî roman yazarlar zihinlerinde kurdukları bir tarihi inşa eder veya etmeye çalışırlar. Tarihî romanın gerçekleri anlatmasını isteyenler romanın; tarihî kahramanları konu ederken veya tarihî herhangi bir olayı işlerken “yansız” olması, olanları “olduğu gibi” aktarması gerektiğini söyler. Sanatın en önemli tarafı olan “yaratma-kurma-kurgu”yu gözetmeyen bu tartışma sadece bir sanat eseri olan romanla da sınırlı kalmamıştır. Aynı tartışma son dönemde Türk televizyon ve sinema dünyasında popüler olan tarihî dizi ve filmler için de söz konusudur. Seyirciler, o dizi ve filmlerde anlatılanlara ne kadar itibar edeceklerdir, etmelidirler, etmeli midirler soruları günümüzde uzun uzun tartışılmaktadır. Bu tartışmanın bir başka boyutu ise bu roman, dizi ve filmlerin birer eğitim aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı, tarihin bize anlattığı Kanuni Sultan Süleyman ile dizilerin-romanların anlatıkları arasında nasıl bir fark olduğudur.⁴

Tarih ve romana dair yukarıda söz konusu edilen tartışmalar aslında “klasik tarih görüşü”nün bir sonucudur. Klasik tarih görüşüne göre yazılı belge ve bilgi; geçmişe dair kesin bilgiler verir, geçmiş bunlar üzerine inşa edilebilir. Herhangi bir belge yoksa tarihten bahsedilemez. Uzun zaman devam eden bu tarih anlayışı, “yeni tarih” anlayışı ile tartışılmaya başlanır. Tarih felsefesi üzerine yazan Edward H. Carr⁵ tarih denilen olguyu, tarih yazıcılarının yorumlarıyla oluşan “bilgi birikimi” olarak görür. Bunun için âdeta kutsal bir nesne olarak görülen “tarihî belge”ye şüpheyle yaklaşır. Carr’a göre, “tarihî belge” olarak değerlendirilen metin/ler yazarının bilgi, birikim ve görüşleriyle şekillenir; onda mutlaka yazarının etkisi görülür. Ayrıca tarihî belgeler; tarihçi onlar üzerinde çalışmadan önce durduğu yerde öylece durur, bir anlam ifade etmez. Ancak bir tarihçi o belge üzerinde çalışmaya başladığında belgeler anlam kazanır ki bu da belge üzerinde çalışan tarihçinin belgeyi yazan tarihçiyi yorumlamasından başka bir şey değildir. Bu sebeple İlhan Tekeli⁶ tarihçinin eline ulaşan belgenin tarihsel gerçeği tam ve doğru olarak yansıttığı düşüncesini şüphe ile karşılar. O, “yaşanan” tarihle, “belgelerle ortaya konan” tarih arasında mutlaka bir farkın olacağını ifade eder.

“Tarihçi gerçekte yaşanan olguyu gözlemleyememektedir. Tarihçinin eline ulaşan ilgilendiği dönemin niteliğine göre arkeolojik bulgulardan, hatıralara, resmi kayıtlara kadar değişen çeşitli belgelerdir. Bu belgelerin tarihsel gerçeği ne kadar yansıttığı tartışma konusudur...”⁷

Tarihî belgeyi şüphe ile karşılayanların, o belgeyi değerlendiren tarihçiye dair görüşü şöyledir: Tarihçi, belgeyi kendi bakış açısına göre yorumlar. Aynı hadise üzerine yazılmış belgeleri okuyan farklı dünya görüşüne sahip iki tarihçi, okuyup değerlendirdiği belgeye değişik anlamlar yükler. Kısaca ifade etmek gerekirse “klasik tarih, belgelerin tarihçiler tarafından oluşturulan yorumunu esas alır” hükmü yaygınlık kazanmış durumdadır. S. Dilek Yalçın-Çelik,⁸ tarihe dair bu yeni anlayışın, tarih konularını da çeşitlendirdiğini düşünür. Ona göre tarih, artık zaferler ve mağlubiyetlerin toplamı değildir. Çünkü:

“...yeni tarih anlayışında hemen her konu, - örnekleyecek olursak, ölümler, hastalıklar, denizler, dağlar, göller... iklim, seks, bireysel yaşam parçaları, vd.- tarihin kapsamı içerisine dahil edilmektedir. Bu konuların tarihî bilgi içerisinde kabul edilebilmesi için mutlaka kanıtlar olması gerekliliği de ortadan kalkmıştır. Çünkü çağ anlayışına göre postmodern durum ve popüler kültür bu konuları geçerli uygun, kabul görür hâle getirmişlerdir...”

Yeni tarih anlayışı çerçevesinde düşünüldüğünde, ilim adamı olan tarihçi ile sanatkar olan tarihî roman yazarı arasında fark kalmaz. Turgut Gögebakan⁹ tarihçilerin bile “fiksyon” a hoşgörü ile yaklaştığı bir platformda, tarihî roman yazarının özgürlüğünün boyutlarına eleştirmen ve okuyucuların aynı hoşgörüyü göstermesinin edebiyat adına önemli bir adım olacağını söyler. Ömer Türkeş¹⁰ de “Romana Yazılan Tarih” başlıklı yazısında edebiyat ve tarih biliminin 1960’lardan sonra birbirine nasıl yaklaştığını şöyle ifade eder:

“...postmodern tarih yazımının temel düşüncesi, tarih yazmanın gerçek bir tarihsel geçmişe gönderme yaptığının yadsınmasıdır. Son otuz kırk yıldan beri gittikçe artan sayıda tarihçi, tarihin bilimden ziyade edebiyata yakın olduğu kanısına vardı. Bu düşünceler 1960’lardan sonra geçerlilik kazandı ve gerek Roland Barthes gerekse de Hayden White tarihsel metinlerin edebî karakterlerinin ve kaçınılmaz olarak barındırdıkları kurgusal unsurların altını çizdiler ve tarihyazımının kurgudan farklı olmayıp, onun bir biçimi olduğunu ve tarihsel anlatıların, bilimlerdeki benzerlerinden çok, edebiyattaki benzerleriyle ortak özellikler taşıyan sözel kurgular olduklarını ileri sürdüler.”

Kısaca ifade etmek gerekirse 20. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan tarih anlayışına göre, tarih, yorum’dur. Çünkü toplum –ulus devlet olsa bile- tek katmanlı, tek tip insanlardan oluşan ve olaylar karşısında sürekli aynı tepkiyi veren bir küme değildir. Toplumdaki her grubun, hatta bireyin, yaşadıklarını kendi zaviyesinden değerlendirme biçimi-yöntemi vardır. Bir gruba-tarafa göre zafer, mutluluk, başarı, fetih olan şey diğer gruba-tarafa göre tam tersi olabilir. Dolayısıyla insanların üzerinde ittifak ettiği bir-tek “tarih”ten bahsetmek mümkün değildir. Günümüzün bazı tarihçileri, yüzyıllardır oluşturulmuş tarihe kuşku ile bakma, onu yeniden değerlendirme, üzerine yeni şeyler

söylenin gerekliliğine inanır. Tarafsız ve bilimsel olması konusunda mutabakat varmış gibi görünen “tarih ilmi” ve “tarihçi” için hoş görülen bu yeni bakış-değerlendirme-yorumlama imkânı, az önce yukarıda da değinildiği gibi, tarih üzerine kurgulama yapmak isteyen romancıyı rahatlatır. Çünkü roman, doğruları olduğu gibi aktarmak, tarihin gerçeğine uymak zorunda değildir. Yeni tartışmalarla tarihçiye, nasıl bir tarih kurgusu imkânı veriliyorsa, romancı da aynı şekilde, kurgu dünyasında tarih inşa edebilir.¹¹ Zaten sanatın özünde kurgulama, var olanı değiştirme vardır.

Biz bu çalışmada, Durali Yılmaz’ın tarihî-biyografik romanlarında Moğol, Selçuklu ve Osmanlı Devleti ve bazı idarecileri ile ilgili nasıl bir değerlendirme yaptığını; bir anlamda Durali Yılmaz’ın sanatkar kimliği ile bu dönem /kişilere dair tarih telakkisini ortaya koyacağız.

Durali Yılmaz edebiyat dünyasında hikâye ve romanları ile tanınır. İlk hikâyesi 1968 yılında *Milli Gençlik*¹² dergisinde, sonraki hikâyeleri *Diriliş*, *Hisar*, *Büyük Doğu*, *Türk Edebiyatı*, *Hareket* gibi dergilerde yayımlanır. Hikâyelerini *Söylenmeyen*¹³, *Gel İçimde Ağla*¹⁴, *Akrebin Dansı*¹⁵ adıyla bastırır. Önceki hikâye kitaplarından alınan hikâyelerinin de bulunduğu başka bir hikâye-anı kitabı *Tutunma*¹⁶ adıyla çıkar.¹⁷ Durali Yılmaz’ın romanları ise şunlardır: *Siyah Perdeli Evler*¹⁸, *Savaş Günlüğü*¹⁹, *Ankara’da Ölüm*²⁰, *Aziz Sofi*²¹, *Fetva Yokuşu*²², *Çilekeş Müslümanlar*²³ *Ölmeden Ölenler*²⁴, *Yesevi Irmakları*²⁵, *Babalar Şahin Hacı Bektaş Güvercin Anadolu’da Çerağ Uyanacak mı?*²⁶, *Şeyh Bedrettin*²⁷, *Donuklar*²⁸.

Durali Yılmaz’ın, tarihî-biyografik romanları *Yesevi Irmakları*, *Şeyh Bedrettin*, *Babalar Şahin Hacı Bektaş Güvercin Anadolu’da Çerağ Uyanacak mı?* adlarını taşır. Yazar bu eserlerinde sırasıyla Moğol, Osmanlı ve Selçuklu Devleti’nin hâkimiyetleri zamanında yaşanan bazı olayları konu eder. *Yesevi Irmakları*’nda Ahmet Yesevi’nin hayatı dolayısıyla Moğollar’ı; *Çerağ Uyanacak mı?* da Hacı Bektaş-ı Veli, Mentеш, Baba İlyas ve Baba İshak’ın hayatları dolayısıyla Selçukluları; *Şeyh Bedrettin*’de Şeyh Bedrettin’in hayatı dolayısıyla Osmanlı Devleti’ni konu eder. Durali Yılmaz’ın eserlerine konu ettiği Moğol, Selçuklu ve Osmanlılar, tarih sahnesinde önemli roller üstlenmiştir. Onların ortak özelliği genelde Doğudan Batıya doğru yürüme ve bu yürüyüş sırasında birçok toplumun kaderini değiştirmiş-çizmiş olmalarıdır.

Durali Yılmaz romanlarında tarihî hadiseleri kurgulayan romancılarımızdan biridir O, tarihî-biyografik romanlarında Moğollar, Selçuklular ve Osmanlıların bazı idarecilerini değişik sebeplerle eleştirir. Yazarın²⁹ göre bu devletleri idare eden bazı yöneticiler, insanları gözünü kırpmadan öldürür, uygulamaları adil değildir, halkına eşit davranmaz, bir düşüncenin tarafgirliğini (özellikle Osmanlılar) yapar.

1. ANADOLU'DA İLK FERYADIN SEBEBİ: MOĞOLLAR

Durali Yılmaz'ın *Yesevi İrmakları* adlı eseri, Ahmet Yesevi'nin hayatını konu eder. Romanda Ahmet Yesevi 63 yaşına gelince müritleri ile sohbet ettiği dergâhın yanı başında, yer altına bir çilehane kazdırır. Hz. Peygamber'i çok seven Ahmet Yesevi, onun öldüğü yaşta kazdırdığı hücre sine iner, tefekküre başlar, 63 yıllık ömrü gözünün önünden geçer. Bütün dervişleri, kelimeler ve kendisi varlık âleminde öbür dünyaya, öbür dünyadan varlık âlemine gider, gelir. (s.87) Ahmet Yesevi tam bu sırada yerin sarsıldığını hisseder, at kişnemeleleri ve çılgınlık duyar. Bu sarsıntının sebebi Moğolların Anadolu'ya yaptığı akınlardır. Ahmet Yesevi endişelenir bir göz olur, Konya'ya doğru bakar. Mevlana'yı görür, onunla konuşur. Ahmet Yesevi'nin gözleri Hacı Bektaş Veli'yi arar. Mevlana'ya, Hacı Bektaş'ın nerede olduğunu sorar; fakat ondan cevap alamaz. Moğol saldırıları başlamadan önce İslâm'ın ibresi Diyar-ı Rum'u göstermiş, Müslümanlar Batıya doğru akmışlardır. Fakat ilhamını Yesevi'den almış ve Batıya akan ırmaklar (mecazi anlamda dervişler) Moğol saldırıları sebebiyle kurumaya yüz tutar. Mevlana, Ahmet Yesevi'ye şöyle seslenir:

“Kaynak bulanmıştır ve sel basmıştır Diyar-ı Rum'u. Yol açmak gerek boğulmamak için Diyar-ı Rum'un ötesine yol açmak gerek.” (s.88)

Mevlana, bu sözleri ile Türkistan'dan Anadolu'ya doğru berrak bir ırmak gibi akan dervişlerin yolunun kesildiği ve gelenlerin de Anadolu'da sıkışıp kalmasını kast eder. Ahmet Yesevi Mevlana'ya:

“Kimdir sallayan yeryuvarlağını, Batıdan Doğu'ya, Doğudan Batıya? Bektaş'ımı göremiyorum; sürekli buluyor etraf.” (s.88)

der. Moğol saldırısı, her tarafı sallayan bir kıyamet gibidir. Ahmet Yesevi ve Mevlana, Moğol saldırılarını kara kara düşünür, bir çıkış yolu arar. Ahmet Yesevi hep Hacı Bektaş'ı arar. Bu sırada Mevlana, Moğollardan yakınır:

“Fırat ve Dicle kapkara mürekkep; mürekkeple yazılmış bir kutlu tarih suya gidiyor. Dicle ve Fırat kıpkırmızı kan; insanlık en seçkin evlatlarını sele vermiş bakıyor zavallı. Fırat ve Dicle mürekkep kokuyor. Yol açmak gerek başka ırmaklara, kirlenen ırmakları temizlemek için.” (s.89)

Moğol saldırıları sebebiyle Anadolu kan ağlar. Bu saldırılar devam ederken Anadolu'daki bir diğer derviş, Yunus Emre, feryat olur, mısra mısra Anadolu'nun kanayan yaralarını sarmaya, insanlara moral vermeye çalışır. Bütün zamanlar, bütün manalar, bütün erenler, bütün mekânlar iç içe geçer. Türkmen Şeyhi Ahmet Yesevi'nin avuçlarına gelir. Ahmet Yesevi, Moğol istilasını altındaki Anadolu'yu düşünür, zihninden şunları geçirir:

“Önce Diyar-ı Rum gerek bize. Diyar-ı Rum’a giden yollar kanlı ve dikenli. Güller saçmalı, miskler dökmeli ki yollara, Diyar-ı Rum durulup aydınlansın ve âlem-i İslâm’ın ibresi göstermeye başlasın açılan ve açılacak yolları.” (s.90)

Moğol saldırıları Anadolu’nun İslamlaşması önünde büyük bir engeldir. Bu sebeple saldırıların acil olarak durdurulması gerekir. Çünkü Anadolu’ya, Diyar-ı Rum’a, girmiş olan Moğollar acımasızca saldırmaktadır.

Moğollar, Selçuklu ordusunu Anadolu’da 1243’te yener. *Yesevi İrmakları*’nın anlatıcısına (yazarı) göre Moğolların Anadolu’ya girişi ile Anadolu’nun çileli kaderi çizilir. Moğollar, Anadolu’nun en mahrem yerlerini çiğner. Kelkit’ten itibaren bütün Anadolu’yu kana bular. Dağlar ovalara, ovalar dağlara bakıp Moğol kılıçları tarafından doğranan binlerce insana ağıt yakar. Anadolu artık ölümdür, ağıttır. Ahmet Yesevi, Moğol Kumandanı Baycı Noyan’ın Anadolu’nun kilidini parçaladığına, Moğol prenslerinden Hülagü’nün ise Bağdat’ı yerle bir edip asırlardır biriktirilen düşünce ve ilmi Dicle-Fırat’ın sularına attığına inanır. Ahmet Yesevi’ye göre bu, umutların, kutsal kültür ve medeniyetin bitişi demektir. Anlatıcı (yazar), Moğolların başlattığı bu yangın söndürülmez, saldırılar durdurulmazsa yalnız Müslümanların değil bütün insanlığın yok olacağını ifade eder. Sadece Ahmet Yesevi’nin kendisi değil Anadolu’daki dervişleri Hacı Bektaş, Mevlana ve Yunus Emre Moğol saldırılarını durdurması için Allah’a dua eder. Çünkü koca bir İslâm dünyası insanı, medeniyeti, ilmi ve düşüncesiyle Moğollar tarafından bitirilmek üzeredir. Ahmet Yesevi tehlikenin ne kadar büyük olduğunu görür fakat bir şey yapamaz. Çiğnenen, ezilen İslâm dünyasının hesabını Allah’a nasıl vereceğini düşünür.

Yesevi İrmakları’nda Ahmet Yesevi’ye göre, dolayısıyla yazar / anlatıcıya göre, Moğollar her yere olduğu gibi Anadolu’ya da acımasızca saldırır. Onlar hiçbir değeri gözetmez. Moğol saldırıları durdurulmazsa sadece İslam dünyası değil insanlık da zarar görecektir.

2. ANADOLU’DA YİNE FERYAT: MOĞOLLAR-SELÇUKLULAR

a) Baba İlyas ve Feryat

Durali Yılmaz’ın tarihî-biyografik bir diğer romanı *Çerağ Uyanacak mı?* esas olarak Anadolu’da Selçuklu Sultanı Gıyasettin’in halka yaptığı zulmü konu eder. Anlatıcıya göre, Sultan Gıyasettin halkın sıkıntılılarına sırtını döner, hiçbir şekilde onlarla ilgilenmez, sarayında zevküsefa içinde yaşar.

Çerağ Uyanacak mı? da olaylar dört ana kahraman etrafında döner. Bunlardan biri Baba İlyas’tır. Baba İlyas, okuyucu karşısına ilk çıktığında Horasan’da, Dede Garkın Dergâhı’ndadır. Dede Garkın, Horasan civarındaki dağlarda dergâh kurmuş, etrafta çok sevilen bir şeyhtir. Onun müritlerinden olan Baba İlyas, Dede Garkın’a büyük saygı duyar. Dede Garkın, müritleriyle ruh dinginliği içinde ya-

şarken Moğollar dehşet ve korku saçarak batıya doğru akmaya başlar. Horasan, Moğol saldırılarına uğramak üzeredir. Tehlikeyi sezen Dede Garkın, Baba İlyas'ın da katıldığı son bir toplantı yapar. Toplantıda şunları söyler:

“Moğol, günlerdir Horasan'ı çiğnemektedir. Bundan böyle bu ülkenin belini doğrultması zordur. Şimdi ise gözünü Anadolu'ya dikmiştir. Cengiz ve komutanları bilirler ki önemli olan Anadolu'dur. Anadolu, Güneşin Doğduğu Ülke'dir, burayı ele geçiren güneşin aydınlattığı bütün ülkeleri ele geçirmiş olur. Güneşin Doğduğu Ülke, insanlığın beşiğidir. Şimdilik burada Ulu Alaaddin vardır. Ama bu hükümdara bir şey olursa Selçuklu sendeler, Anadolu birliği dağılır. Moğol da gider buraya kolaylıkla el koyar. O zaman da insanlığın felaketi başlar... Hemen oraya gitmeliyiz. Kentler, obalar, yaylaklar, kışlaklar çevresinde mekân tutmalıyız. İnsanlar bizim kuracağımız tekelere umutsuzluklardan, korkulardan ve bütün kötülüklerden arınalar, sevgiyle iyilikle dolalar. Hristiyan, Müslüman, Musevi; Türkmen, Rum, Ermeni, Yahudi... Diyeceğim o ki bütün bir Anadolu halkı, bizim dergâhımızın umutsuzluk dergâhi olmadığını anlamalıdır. Güneşin Doğduğu Ülke, hepimizin kaderidir ve alın yazımızdır. Alın yazımızı kimsenin çiğnemesine izin vermemeliyiz... Ben yıllar öncesinden Ahmet Yesevi'den işaret almıştım. Onun ilk işareti ile gelip buraya yerleştim ve sizlerle bir bütün oldum. Şimdi onun daha önemli olan işaretini size veriyorum. Diyorum ki Anadolu'yu kutsal belleğiniz, tıpkı alınlarınız gibi... Anadolu ki, orada insanlığın alın yazısı ışımaktadır. Şimdi bu ışığa hep birlikte yürüyelim ki, insanlığın yarınları bu ışıkla aydınlansın... Her dinden her ırktan insan, kıyamete dek bizim ziyaretimize gelir; bizimle bütünleşir; bu toprakla bütünleşir.” (s.13-15).

Anlatıcıya göre Dede Garkın, Horasan'ın artık Moğol zulmünden kurtulmayacağını bilir. Hatta Anadolu'nun karşı karşıya bulunduğu Moğol tehlikesinin de farkındadır. Dede Garkın'a göre Anadolu çok önemli bir ülkedir, Moğollara kaptırılmaması gerekir. Çünkü Anadolu Güneşin Doğduğu Ülke'dir ve burayı ele geçiren bütün ülkeleri ele geçirmiş gibi olur. Dede Garkın; Baba İlyas ve diğer müritlerinden hem Moğol zulmünden kaçmak hem de kutsal belleyecekleri Anadolu'nun kaderini dolayısıyla insanlığın kaderini değiştirmek için Anadolu'ya gitmelerini ister. Dede Garkın, Baba İlyas'a, Amasya'yı işaret eder. Ondan Amasya'ya gitmesi ve orada mekân tutmasını ister. Baba İlyas, dergâhın diğer müritleri Ayna, Bağdan ve Osman'la Amasya'ya doğru yola çıkar. Erciyes'te arkadaşları Baba İlyas'tan ayrılır. Ayna ve Osman Konya'ya, Bağdan Mekke'ye gider.

Çerağ Uyanacak mı? romanında az önce de söylediğimiz gibi dört ana kahraman vardır ve bunlar ikişer defa *ben anlatıcı* olarak karşımıza çıkar. Kahramanlar her anlatımlarından sonra sırayı diğer bir kahramana verir. Olayların akışına göre tekrar anlatıcı olarak romana dahil olur. Baba İlyas, ikinci defa anlatıcı olarak okuyucu karşısına çıktığında Amasya'ya gelmiş ve yıllardır oradadır. Selçuklu Sultanı Alaaddin'in ölmüş ve tahta oğlu Gıyasettin çıkmıştır. Sultan Gıyasettin, devleti adaletsiz bir şekilde yönetmiş ve yönetmektedir. Baba

İlyas adil olmadığını düşündüğü Gıyasettin'e karşı bir hareket başlatmış, kendi "öğreti"sini halka yaymış, geniş bir taraftar kitlesi edinmiş, Selçuklu devletine karşı bir isyanın önderi olmuştur. Baba İlyas'ın adı Anadolu halkı arasında efsane gibi dilden dile dolaşmaktadır. Dolayısıyla Sultan Gıyasettin, Baba İlyas ve ona destek verenleri yok etmek ister. Sultan, önemli komutanlarından Mübarizettin Armağanşah'ın başında bulunduğu bir orduyu Baba İlyas'ın üzerine, Amasya gönderir. Ordu, Baba İlyas'ın bulunduğu kalenin etrafı sarar. Baba İlyas, kuşatma altında bulunduğu kalede Mübarizettin Armağanşah'ı düşünür. Gıyabında, onunla Selçuklu hükümdarı Gıyasettin'e dair konuşur:

"Armağanşah bilirim sen yiğit adamsındır, bilirim. Eminim Gıyasettin'den kesin emir aldın ve bizim canımızı kastedeceksin. Bilmez misin ki, o Gıyasettin baba katilidir; Ulu Sultan Alaaddin'i zehirleterek öldüren odur. Anası da ona suç ortağı olmuştur. Babasının cesedine basarak tahta çıkıp oturduktan sonra da Gürcü kızı Tamara ile evlenmiştir. Şimdi onun elinde oyuncaktır ve iradesini bütünüyle yitirmiştir. Görmüyor musun Selçuklu adına bastırıldığı parayı. Orada kendisini aslan şeklinde tasvir ettirmiş; Tamara'yı da üzerine doğan güneş... Sen o parayı cebinde nasıl taşıyorsun Armağanşah? Bilmez misin ki bu ülkede yaşayan herkes, o paradan nefret etmektedir. Neylersin ki o parayı yine de taşımak zorundadırlar.

Bu Gıyasettin kim oluyor ki, bizim kışlaklarımız ve yaylaklarımız olan toprakları birilerine yurtluk olarak vermektedir. Bu insanlar davarlarını geçirmeye yol da mı bulamayacaklardır. Topraklarımızı aldığı yetmiyormuş gibi hayvanlarımızın sütüne de el koymaktadır vergi diye. Bu sütlerle Bizans'tan dayılar, sarayda aslanlar ve yılanlar beslenmektedir. Gıyasettin'in sarayı hep üstümüze gelmekte ve bizi ezmektedir. Sen bütün bunları biliyorsun ve yine de üstümüze geliyorsun Armağanşah." (s.134-135).

Anlatıcıya, dolayısıyla onun kurguladığı Baba İlyas'a göre Selçuklu Sultanı Anadolu'da insanlara zulmeder. Sultan, halkına adil davranmış olan babasının da katilidir. Sultanın annesi sultanın suç ortağıdır. Bastırıldığı para, Sultan Gıyasettin'in, Gürcü kralı elinde oyuncak haline gelmiş olduğunun ispatıdır. Sultan, Bizans'la iyi ilişkiler kurmuş ve zevkusefa sürmektedir. Gıyasettin, Anadolu halkının yaşadığı toprakları onların elinden zorla alıp başkalarına vermek istemekte, halkı ağır bir vergi yükü altında ezmektedir. Bütün bu sebeplerle Baba İlyas, etraflarını kuşatan Selçuklu ordusu atlarının kaldırdığı tozlarla Amasya'nın kirlendiğini düşünür. Baba İlyas, Sultan Gıyasettin tarafından hakkında verilen ölüm fermanını bilir, ancak önemsemez. Anlatıcıya göre, Anadolu'da gözyaşları ile büyüyen bir öfke vardır. Baba İlyas bir önceki sultan Alaaddin'e seslenir:

"Neredesin Sultan Alaaddin? Bak şu hale ki üzerimize çöken Gıyasettin zulmüdür. Bu senin oğlun mu gerçekten. Amasya Gıyasettin karabasanının altında kıvrınmaktadır. Hava küskün, güneş süzgün, Yeşilirmak ağıtta ve iniltileri yüreğimi kanatıyor..."(s.130).

Baba İlyas ve yanındakiler kalede kuşatma altındadır. Onlar sadece 80 kişidir. Baba İlyas, hayatında ilk kez: “80 yıl esir olasin Selçuklu, sürünesin Gıyasettin” (s.132) diyerek beddua eder. Durali Yılmaz’ın diğer tarihî-biyografik romanı *Şeyh Bedrettin*’de kuşatma altındaki bu an konu edilir:

“Seksen adamıyla Amasya kalesinde Selçuklunun eline düşen Baba İlyas’ın boyuna Selçuklu yağlı ipi geçmeden önceki ilenci şu oldu: ‘Seksen yıl esir olasin Selçuklu...’ Tanrısı, Baba İlyas’ın yürekte gelen bu sesini duydu ve Moğol ordularını Anadolu’ya saldı. Moğol, Selçuklu’yu ensesinden yakaladı ve tam seksen yıl sürükledi.” (s.25).

Şeyh Bedrettin’de, Baba İlyas’ın Amasya’daki kalede yaşadıkları tekrar hatırlatılarak Selçuklu Devleti (hükümdarı) ile ilgili şunlar söylenir:

“Bundan 150 yıl kadar önceydi. Anadolu insanı büyük bir sıkıntı içindeydi. Acemleşen Selçuklu kendi insanına zulmetmekteydi. Bizans’ın acımasızlığı Acem’in hilekârlığı Selçuklu sarayından Anadolu’ya dalga dalga yayılıyordu. İnsanların malları devlet tarafından zorla ellerinden alınıyordu vergi diye. Saray bir türlü doymak bilmiyordu.” (s.98).

Çerağ Uyanacak mı? ve *Şeyh Bedrettin* romanlarından alınan yukarıdaki bölümlerde anlatıcının Selçuklu Sultan’ı Gıyasettin ve onun idarecilerine bakışını açıkça ortaya koyar.

b) Hacı Bektaş ve Feryat

Çerağ Uyanacak mı? romanının diğer iki kahramanı Hacı Bektaş ve kardeşi Menteş’tir. Onlar romanda ilk olarak, Nisapur’da eğitim gördükleri medresede hocaları Lokman Perende ile konuşurlarken görünür. Lokman Perende her iki öğrencisini de yanına çağırır ve şunu söyler:

“Genç Timuçin büyüdü, Cengiz oldu. Dahası, o şimdi ışık Tanrısı... Cengiz yani Işık Tanrısı, şimdi Güneş Ülkesine, Horasan’a doğru yürüyor... Güneş Ülkesi Işık Tanrısına yenik düşecek ve baştan sona harap olacaktır... Siz şimdi bu Güneş Ülkesinden çıkarak Anadolu’ya yani Güneşin Doğduğu Ülkeye gideceksiniz... Bu Moğol belasının geleceğini, insanlığın bununla sınıp olgunlaşacağını Ahmet Yesevi yıllar önce bize bildirmişti... Cengiz aynı zamanda Deccalın adıdır. Onun orduları bütün dünyayı çiğneyecek kadar çoktur. Fakat Güneşin Doğduğu ülke, binlerce Deccal görmüş, onların orduları tarafından sınana sınana olgunlaşmış ve her devirde insanlığın medeniyet beşiği olagelmıştır. Orası Tanrılar yurdu ve gerçek Tanrı’nın mekânıdır... Siz tez elden Anadolu’ya gidiniz. Onu, en büyük sınavında yalnız bırakmayınız. Menteş, hep seninle olsun. (s.47-49).

Nişapur’da yaşayan Lokman Perende, Horasan’daki Dede Garkın gibi, Moğolları Anadolu için büyük bir tehlike olarak görmektedir. Bu sebeple, o da öğrencilerini Moğol tehlikesine karşı Anadolu insanını yalnız bırakmamak için gö-

revlendirir. Hacı Bektaş, Deccal'a karşı Güneşin Doğduğu Ülke'yle bütünleşerek, insanlığın geleceğini aydınlatmak ister. Onlar Anadolu'ya gitmek üzere medreseden dışarı çıkar çıkmaz hemen Moğol tehlikesinin büyüklüğünü hisseder. Cengiz'in Deccal olduğuna inanan insanlar çoktan beri bir kurtarıcı, Mehdi beklemektedir. Yol boyunca uğradıkları her yerde gördükleri insanlar Bektaş ve Menteş'e büyük ilgi gösterir, onları bir kurtarıcı olarak görür.

Hacı Bektaş ve Menteş Anadolu'ya girdikten sonra Ararat Dağı'nda birbirlerini kaybederler. Hacı Bektaş, bereket ve huzur kaynağı olacağı Sulucakarahöyük'e gelir. (s.100). Burada onun sevenleri çoğalır, evi bir dergâha dönüşür. Hacı Bektaş, insanların akın akın Sulucakarahöyük'e -kendine- gelme sebebini, Selçuklu Sultanı Gıyasettin'in zulmüne bağlar. Hacı Bektaş'a göre: "Sarayın acımasız dişleri, her an insanların yüreklerini biraz daha kanatır." (s.103) Hem Baba İlyas hem de Hacı Bektaş, Sultan Gıyasettin'in Anadolu'da büyük bir zulüm yaptığını ve insanların sığınacak yer arama sebebini bu zulüm olduğunu düşünür.

Hacı Bektaş daha önce Ararat Dağı'nda kaybettiği kardeşi Menteş ve Baba İshak'ın Selçuklu Devleti'ne, Sultan Gıyasettin'e karşı başlattığı isyandan haberdar olur. Hacı Bektaş aslında savaştan yana değildir, kendilerine "kılıç eri" değil "söz eri" olmanın düştüğüne inanır. Kardeşi Menteş'e destek verip vermemekte tereddüt eder. Ona destek olsa hayatın alt üst olacağına ve toparlanmanın uzun süreceğine, olmasa Saray zulmüne dayanılmayacağına inanır. Hacı Bektaş bir çıkış yolu arar. O sırada Konya'da bulunan Mevlana'ya; Selçuklu sarayını desteklediği, rahat içinde olduğu, Selçuklular tarafından efendi kabul edildiği için kızar. Hacı Bektaş, onun el üstünde tutulmasını anlayamaz. Hacı Bektaş'a göre Mevlana halkın diliyle değil Acem diliyle şiirler söyler. Oysa Baba İlyas halkın arasındadır. Hacı Bektaş, Baba İlyas ve arkadaşlarına yardım edemediği için çaresizlik hisseder. Kendi halkına zulmeden Sultan Gıyasettin'in ne yapmak istediğini anlamaya çalışır. Amasya kalesinde Selçuklu ordusu tarafından kuşatılan Baba İlyas ve yanındakiler (canlar) ile diğer bir Selçuklu ordusu ile çatışmak üzere olan Malya Ovası'ndaki Baba İshak ve kardeşi Menteş'i düşünür. Bu arada, Konya sokaklarında Celalettin'in "Mevlana" olarak dolaşması, yaşananların dışında kalması, Malya Ovası'na yürüyen Sultan Gıyasettin'in ordusuna kayıtsız kalmasına üzülmür. (s.113) Hacı Bektaş'a göre, Malya Ovası'na yürüyen Selçuklu ordusu, Güneşin Doğduğu Ülkeyi karartan bir toz bulutu kaldırır. Anlatıcı böylece Hacı Bektaş ile Baba İlyas'ın Selçuklu orduları karşısındaki hissiyatını birleştirmiş olur. Onların her ikisi de Selçuklu ordusundaki atların çıkardığı tozların Anadolu'yu kirlettiği ve kararttığı düşüncesindedir. Hacı Bektaş'a göre; Malya Ovası'ndaki Baba İshak, Menteş, zulme uğramış Anadolu masum insanlar ile Baba İlyas, elleri Tanrı'ya açık, kılıçları kınlarında, sevda askerleridir. (s.113) Hacı Bektaş, bedenlen olmasa da gönlüyle Malya Ovası

ve Amasya' dadır. Yüreği âdeta bir yangın yeridir, her taraftan imdat dilenir ancak feryadını duyan olmaz. Aklına tekrar Mevlana gelir ve ona Gıyasettin'e karşı çıkmadığı için çok kızır. Çünkü artık devlet öz halkına düşmandır:

“Sen misin Celalettin. Konya'yı niçin tutmuyorsun. Baksana nasıl da koşuyor Malya ovasına Anadolu insanın mazlum ve yanık sesini asla susturamayacağını anlayan Gıyasettin, Baba İshak ve Menteş'i yanındakilerle katletmeye gidiyor. Bu mu senin devletin? Diyorsun ki: 'Gıyasettin çok önemli değildir, Selçuklu da Alaaddinler vardı yine olacaktır. Bu bir sınavdır, sabırla geçebiliriz ve aydınlığa çıkarız' Belki de haklısın ama bu kan izlerini kıyamete dek kimse silemez Güneşin Doğduğu Ülkeden. Bir kez toprağa düştü mü kardeşkanı, yürekleri kanatır durur sonsuza dek. Düşünüyorum da baban Bahaattin Velet öldüğünde, Sultan Alaaddin 40 gün yas tutmuş ve ata binmemişti. Baba İlyas'a da hep saygı duymuş ve bir de at hediye etmişti. Devlet hep bizimleydi, halkımızlaydı. Ya şimdi?.. Kendi öz çocuğuna devlet düşman olabilir mi? Bu Gıyasettin, o ulu Alaaddin'in oğlu olabilir mi? Sen hala aynı türküyü mü çağırıyorsun yoksa? Acemce şiirler söyleye söyleye bizim dilimizi unuttuğun gibi, bizi de mi gözden çıkardın? Saray Türkmenlerin dilini küçümsüyor diye, sen de bizi mi küçümsüyorsun? Yoksa bize söyleyeceğin bir şey olmadığı için mi Farsçaya sığınyorsun. Bana gönderdiğin mektupta diyorsun ki 'Ey kahpenin kardeşi! Sen bu işlere karışma!' Biliyorum Menteş'ten söz ediyorsun ve bizim dilimizle konuşuyorsun. Menteş benim ana baba bir kardeşimdir ve Anadolu insanın feryadıdır... O zulmü kılıç parıltısı ile dağıtmak istedi ve dağıtıyor... Çünkü Malya Ovası'nı dolduran binlerce insan kaderlerini onlara bağlamış. Bunun geri dönüşü yok artık... Bir yaman cenk olacaktır; ya bu insanlar zulmün karanlık perdelerini yırtarak aydınlığa çıkacaklar ve yeniden kendi devletlerini kuracaklar ya da bir daha düzelmemek üzere Güneşin Doğduğu Ülke altüst olacaktır... 'Bu sınav kaybedilecektir' deme sakın Celalettin. Bu sınavın kaybedilmesi, bu toprakların kendi öz evlatlarının kanıyla lekelenmesidir ve dediğim gibi bu leke kıyamete dek çıkmaz, silinmez.” (s.115-116).

Hacı Bektaş, gıyabında Mevlana'ya seslenerek ondan Türk'ün yüreğinden kopan feryadı Türkçe dillendirmesini ister. Ona, Konya sokaklarında yanındakilerle birlikte bir topaç gibi döneceğine birlik olup insanlığın etrafını çevreleyen çember olmayı teklif eder. (s.117).³⁰

Hacı Bektaş Malya Ovası'nda yaşanacakları düşünmeye devam eder, içi yanan, dudakları kurur. Mevlana Celalettin'in Acemce sözlerinin boş kâğıtlar gibi uçuşarak çerağlarına (çıra) dokunup kül olmasını ister. Bir an Mevlana'nın hayalini karşısında görür. Mevlana bir eli göğe, bir eli yere açık vaziyette, durmadan, rüzgâra tutulmuş bir korkuluk gibi döner. Hacı Bektaş ona şöyle der:

“Gök kubbenin altında ne kadar dönersen dön, hep yerinde sayarsın. Biz ki senin o döndüğün yerde bir büyük çerağ uyandırmışız, onunla bütün dünyayı aydınlatmışız. Hırkalarımızla, kokumuzu dört bir yana yaymışız. Dön, bak ki Konya sokaklarında bizi bulacaksın; kokumuz insanlara huzur ve canlılık veriyor her daim.”(s.118).

Mevlana'nın:

*Başımızı ayak yapıp Ceyhun tarafına koşuverdik
Biz dünyayı birbirine katıp aradan sıyrılıp çıkıverdik*

dizelerini söylemesi üzerine:

“Bekliyordum bunu senden. Mevlana olmak budur işte; her şey alt üst olmuş ne çıkar, aslolan kendini kurtarmaktır. Ben kendim değilim ki, ben herkesim... Bir tarafımda Amasya, bir tarafımda Malya, bir tarafımda Konya; Baba İlyas, Baba İshak ve Menteş bir de sen tutmuşsunuz kapıları.”(118-119).

Der. Hacı Bektaş bütün insanlığın Malya Ovası'nda toplandığını, bütün nefeslerin orada olduğunu hisseder. Ellerini uzatıp hepsini avuçlar, bütün canların, elinin içinde olduğunu görür. Ardından tekrar Mevlana'ya seslenir:

“Şimdi söyle Celalettin şiirlerini! Söyleyemiyorsun değil mi? Sen ruhunun derinliklerinde anlamlar aramıyor, Acemcenin sıradan kelimeleri ile yetiniyorsun.” (s.120-121).

Anlatıcıya göre, Hacı Bektaş'ın Malya Ovası'ndakilerle gönül birlikteliği vardır, onlar için bir şeyler yapmak ister. Bir şey yapamayınca aklına şu şiir gelir:

*Kastım odur ki şehre varam
Feryad ü figan koparam*

Fakat yüreğinin sesini ne Konya'ya ne de Malya Ovasına duyurabilir. (s.122).

Görüldüğü gibi anlatıcı/yazar Baba İlyas'tan sonra Hacı Bektaş adlı kahramanına da Selçuklu Sultanı Gıyasettin'in Anadolu halkına zulmettiğini söyler. Hacı Bektaş, sessiz kalarak bir anlamda zulmün destekçisi olan Mevlana'yı eleştirir. Eleştirirken onun Farsça yazarak Anadolu insanından zaten duygu ve düşüncede ayrıldığına özellikle dikkat çeker.

c) *Baba İshak ve Feryat*

Çerağ Uyanacak mı? romanının bir diğer kahramanı Baba İshak'tır. O, anlatıcı olarak romanda ilk defa görüldüğünde, dağ yamaçlarında kurdukları dergâhlarda insanları mutluluğa çağıran derviş öğretisinin insanlara geçici de olsa bir huzur verdiğine inandığı için Nemrut Dağı eteklerine gelmiştir. Çünkü Elbistan'da medrese eğitimi görmüş, öğrendiklerinden hep şüphe duymuş, bir türlü mutlu olamamış, bu sebeple medreseden ayrılmıştır. Dolaştığı obalarda, âdeta dağların sahibi olan ve genellikle hayvancılıkla uğraşan Türkmenler ya-

şar. Geçimini ticaret, yapı ustalığı ve el sanatları ile sağlayan civardaki Ermeni ve Rumlar ise genellikle köy ve şehirlerde yaşar. Son zamanlarda Selçuklu Devleti idaresindeki halklar arasına tatsızlık girmiş ve herkes birbiri ile uğraşmaktadır. Baba İshak, aynı topraklarda daha önce yaşamış olan Eti, Urartu ve Hititleri yok eden “illetin” mevcut halklar arasında yayılmasından korkar. Anlatıcı burada, Anadolu’nun bir halklar topluluğu olduğunu ve halklar arasında uyum varsa mutlu olunduğunu ima eder. Oysa Anadolu dergâhlarındaki dervişler, bozulan düzeni eleştirmeye başlamıştır. Artık devletin başında Sultan Alaaddin gibi adil bir hükümdar yoktur. Sultan Gıyasettin iktidara geçtikten iki yıl sonra ülkede huzur, bolluk, bereket ve barış kalmamış, yoksulluk artıkça da Sultan Gıyaseddin’in Anadolu halkına baskıları artmıştır. Bir zamanlar Saray için canını veren Türkmenler bile artık devlet aleyhine konuşur hale gelmiştir. Halkın, Sultana itimat etmemesinin sebepleri vardır. Sultan Gıyasettin’in annesi, Bizans’ın Alanya Valisi Kirfard’ın kızıdır. Dedikoduya göre o, oğlunun bir an önce tahta çıkması için kocası Sultan Alaattin’i zehirlemiştir. Sultan Gıyasettin’in annesi oğlunu tahta çıkardıktan sonra, onu Gürcü kralının kızı Tamara ile evlendirir. Tamara, iki erkek kardeşini İstanbul’dan Konya’ya getirir. Kardeşleri ve Tamara İslâm’ı kabul etmez. Tamara adını bile değiştirmez. Selçuklu Saray’ına bir kilise yapılır ve İstanbul’dan papazlar getirilir. Bunlardan dolayı halk Gıyasettin’in Hristiyanlığı kabul ettiğini düşünür. Anlatıcıya göre halkın çektiği bununla da kalmaz. Çünkü kendini eğlenceye veren Sultan Gıyasettin ve çevresindekiler idareyi Vezir Sadettin Köpek’e bırakmıştır. Vezir, Selçuklu idaresi altındaki halka olmadık işkenceler eder, kendine servet oluşturmak ve sarayın giderlerini karşılayabilmek için aklına estikçe halka vergi koyar. (s.82). Hatta Selçukoğulları soyundan geldiğini iddia eder, saltanata ortaklık koşar. Türkmenlerin meraları satılarak özel mülk haline getirilir. Bu, Türkmenleri çok kızdırır. Anadolu’da yaşayan Türkmen, Ermeni, Rum, Yahudi ortak düşman gördükleri Selçuklu sarayına karşı birleşir. Onlar kurtarıcı olarak Baba İlyas’ı görür.

Baba İshak, obaları dolaştıkça bütün Türkmenlerin çok kızgın ve öfkelerini dışa vurmak üzere olduklarını ve Baba İlyas’ı çok sevdiklerini görür. Baba İshak, bir işareti ile tüm Türkmenlerin ayaklanacağına inandığı Baba İlyas’a tâbi olmak üzere Amasya’ya gider. Baba İlyas’ın dergâhında, insanların onun etrafında kümelenişini, onu bir kurtarıcı olarak gördüğünü, dertli gelenlerin gülererek ayrıldığını, umutsuz gelenlerin umutla dolduğunu görür. Baba İshak, Baba İlyas’a: “İnsanlar perişandır efendim... Anadolu halkları acı ve sıkıntı içinde.” (s.86) der. Baba İlyas, Baba İshak’a:

“...doğduğun eşişge döneceksin. Orada bir mum yakacaksın yani çerağ uyandıracaksın. Bu çerağ bu ülkenin insanlarından başlayarak, bütün insanlığı uyandıracak. Gelecek günlerin üzerine karanlık düşmek üzere...Her eşikte bir ışık gerektir.” (s.90).

der ve onu Nemrut'a geri gönderir. Baba İshak Anadolu'da Türkmen, Rum, Ermeni ve Yahudiler gibi Anadolu'da yaşayan herkesin saraya karşı olduğunu görür. Baba İshak, Erciyes'te, Hacı Bektaş'ın kardeşi Menteş ile karşılaşır. Menteş, Baba İshak'a:

"...görüyorsunuz. Her yerde zulüm. Bu karanlığı aydınlatmak ve insanlara azıcık nefes aldrabilmek için oradan oraya koşuyorum." (s.95).

der. Anlatıcı; Baba İlyas, Hacı Bektaş ve Baba İshak'ın yanına böylece Menteş'i de Selçuklu karşıtı olarak koyar. Onlar konuşurken yanlarında bulunan orta yaşlı karayağız bir oymak beyi:

"Sultan Alaaddin zamanı bir rüya artık. Bu Gıyasettin bizden yüz çevirdi. O bir baba katilidir; Ulu Alaaddin'i zehirletmiştir... Sizi burada birleştiren Tanrı, bize büyük bir lütufta bulundu. Düşün önümüze; yol iz gösterin bize... Bir işaret Baba İshak!.. Sen ki Baba İlyas'tan himmet aldın ve bize geldin; kartallar bize zarar veremez bundan böyle." (s.96-97).

der. Böylece Anadolu isyanına halkın bir başka temsilcisi de katılmış olur. Oymak Beyi, çerağı Konya'da, Sultan Gıyasettin'in burnunun dibinde uyandırmalarını (isyanın başlamasını) ister. Baba İshak ve Menteş sözün bittiğine karar verip Selçuklu Devleti'ne karşı mücadeleyi başlatır.

Anlatıcı, buraya kadar Anadolu'da Sultan Gıyasettin'e karşı başlatılmış olan isyanı, kurgu dahilinde, bütün sebepleri ile ortaya koymuş olur. Baba İshak ikinci defa ben anlatıcı olarak görüldüğünde Kayseri'den (Erciyes) sonra neler yaşadıklarını anlatır: Menteş ve Baba İshak önce Nemrut'a yürür ve "Güneşin Doğduğu Ülke'ye çöken karanlığı oradan aydınlatmaya..." (s.145) karar verir. Baba İshak ve Menteş, Urfa'da Harzemşah Beyi ile karşılaşır. Harzemşah Bey'i de Selçuklu Devleti'nin yaptığı zulümden bıkmıştır. Anlatıcı Selçukludan halkın neler çektiğini anlatan olay halkalarından birini daha, böylece ortaya koyar. Türkmen, Ermeni, Rum, Süryani ve Yahudi'si ile bütün bir Anadolu halkı, Baba İshak'la birlikte hareket eder. Baba İshak, Malatya'da Subaşı'nı yendikten sonra, Malatyalıların: "Gıyasettin karanlığından Baba İlyas aydınlığına uyandırdığına" inanır. (s.150).

Romanın kurgusuna göre, Baba İshak her geçen gün isyan hareketini büyütür. Anadolu'dan asker bulamayan Sultan Gıyasettin, Bizans ve Gürcistan krallarından yardım ister. Baba İshak'a göre bunun sebebi, Anadolu askerinin Baba İshak'a kılıç çekmeyi kabul etmemesidir. (s.152) Baba İshak, Selçuklu ordusunun üzerlerine doğru geldiğini öğrendiği halde çok rahattır. Çünkü ona göre Sarayın bir önemi yoktur, Allah ve bütün Anadolu halkı onlardır. Baba İshak, Selçuklu ordusunda bulunan askerlerin sürekli istavroz çıkardıklarını görür gibi olur. Selçuklu ordusunun başında bulunan Behramşah'la görüşe-

bilse kan akmasına mani olabileceğini düşünür. Baba İshak, içinden Behramşah'a seslenir:

“Al ordunu ve çekil karşımızdan Behramşah! Dön de bir bak Konya tarafına. Gıyasettin sarayından çoktan kaçtı. Sen hala ne diye savaşmak istiyorsun. Biz kimseye zarar vermek istemiyoruz. Güneşin Doğduğu Ülke hepimizin olsun; bu sofradan herkes hakkını yiyebilsin istiyoruz. Eşiklerinden her isteyen emniyet içinde girebilsin ve herkesin önünü aydınlatan bir چراغı olsun istiyoruz. Bu ülkenin her bir dağında yüz-yıllarca Tanrıların beklediğine nasıl inanılmışsa; şimdi de erenlerin beklediğine inanılır. Unutma ki bu bir gerçektir; Amasya tarafına bak, Sulucakarahöyük tarafına bak ve gör Baba İlyas'ı, Hacı Bektaş'ı... Bak şu Malya Ovası'nı dolduranlara. Onlar bu ülkenin halklarıdır. Dünyanın dört bir yanından daha da gelecekler vardır ve dünyanın dört bir yanına da gidecekler vardır; her birinin gözünde insanlığı aydınlatan bir چراغ ışımaktadır. Sen Behramşah, bozamayacaksın bu kutsal güzelliği!” (s.157).

Baba İshak'ın bu iç monoloğu da Selçuklu Sultanına karşı Anadolu'daki halk birliğine vurgu yapar. Bu birlik karşısında tam bir zalim idare olarak dışarıdan da asker alan Selçuklu Sarayı bulunur.

Durali Yılmaz *Çerağ Uyanacak mı?* da iktidarı bir cinayetle ele geçiren Selçuklu Sultanı Gıyasettin'in Anadolu'da yaşayan halklara zulmünü, hangi uygulamaları ile zalim haline geldiğini ve zulümler karşısında halkın kurtulmak için nasıl çırpındığını anlatır. Yazarın Şeyh Bedrettin'in hayatını anlattığı diğer tarihî-biyografik romanı *Şeyh Bedrettin'de Çerağ Uyanacak mı?* da anlatılanlar hatırlatılır. Romanın başında, İznik'e sürülmüş olan Şeyh Bedrettin sıkıntılı günler geçirir. Teselli olmak ve sığınacak bir liman bulmak ümidiyle Yunus Emre Divanı'nı eline alır, divana sihirli bir dünyaya bakar gibi bakar. Aklından 150 yıl önce Baba İlyas ve Baba İshak'ın Anadolu'da yaşadıkları geçer:

“Türkmenlerin insanlığın yüz akı medeniyetlerinin yaratıcısı Anadolu insanıyla bütünleşerek kurdukları cihan devleti Selçuklu, yıllar yılı insanlığa ışık saçmıştı. Nasıl olduysa sonunda bu devlet Türkmen'e ve Anadolu insanına sırtını dönmüştü. Hatta sırtını dönmekle de kalmamış onlara zulmetmeye kalkışmıştı. Bunun üzerine Anadolu insanının acısına dayanamayan Anadolu babaları ayaklanmışlardı. Önderleri de Baba İlyas ve Baba İshak idi. Selçuklu zulmünden kaçanlar gelip babalara sığınmışlardı. Müslüman, Hristiyan ve Yahudi bütün Anadolu halkı babaların çevresinde kenetlenmişti. Anadolu yeni devletini kendinin olan devletini arıyordu. Çünkü Selçuklu ona düşman kesilmişti.” (s.24) der.

Bu cümleler yazarın Selçuklu tarihinin bir dönemine dair yorumunu ortaya koyar. Yazara/anlatıcıya göre Anadolu'da Sultan Gıyasettin idaresindeki Selçuklu Devleti'ne karşı başlatılan isyan haklıdır. Çünkü Selçuklu Devleti uygulamaları ile zalim bir devlet haline gelmiştir.

3. ANADOLU'DA SON FERYADIN SEBEBİ: OSMANLILAR

Yesevi İrmakları'nda Moğol, *Çerağ Uyanacak mı?* da Selçuklu Sultanı Gıyasettin'in halkına zulmünü anlatan Durali Yılmaz, *Şeyh Bedrettin*'de Osmanlı idaresinin nasıl ve kimin elinde zalim bir hal aldığı işler. Yazar, *Şeyh Bedrettin*'in başında "Yazar'ın Notu" başlıklı kısımda romanı yazış amacını şöyle açıklar:

"Bu roman 5 yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Şeyh Bedrettin hakkında yazılanların tamamı incelenmiş; bilim adamı, düşünce adamı, eylem adamı, daha da önemlisi insan Şeyh Bedrettin bir roman kahramanı olarak ölümsüzleştirilmek istenmiştir. Bundan böyle o, dünyanın toplumunda olduğu gibi, bugünün ve yarının toplumlarında da etkisini daha çok hissettirerek yaşayacaktır." (s.8).

Yukarıdaki ifadeleri buraya alma sebebimiz, Osmanlı devlet idaresi tarafından bir isyancı olarak görülen Şeyh Bedrettin'in yazar tarafından nasıl algılandığını net bir şekilde ortaya koymasıdır.

Şeyh Bedrettin adlı romanda Şeyh Bedrettin, Osmanlıların Anadolu'da Mehmet Çelebi ve Rumeli'de Musa Çelebi hâkimiyetinde olmak üzere idari olarak ikiye ayrıldığı bir dönemde, Musa Çelebi'nin teklifi ile kazasker olur. Şeyh Bedrettin, Musa Çelebi'de Anadolu ve Rumeli'deki halkları birleştirecek bir cevher görür. Bu cihan devletinin temellerini atmak ise kendisine düşecektir. Bu sebeple Şeyh Bedrettin durmadan hukuk eserleri üzerinde çalışır, insanlığı kurtaracak, kurtaracak eserler yazmak ister. Anadolu'da hâkimiyet süren Mehmet Çelebi ise kardeşi Musa Çelebi'yi yok etmeden Anadolu'da rahat edemeyeceğini bildiği için Rumelili paşaları yanına alarak Musa Çelebi üzerine akınlar düzenler.

Şeyh Bedrettin'in, halkın mutluluğunu esas alan bir hukuk kitabı yazmakta olduğu ve Musa Çelebi'nin devlet yönetiminde onu esas alacağı haberi her tarafa yayılır. Bir kez mutluluğu tadan halkın bir daha sömürülemeyeceği düşüncesi Rumelili paşalar arasında korkuya sebep olur. Onlar devletin sahibi olan Musa Çelebi'den çok Şeyh Bedrettin'in fikirlerinden korkar. Rumelili bey-paşaların uykusu kaçır. Bundan dolayı Musa Çelebi'nin etrafında rütbesiz bazı akıncılardan başka kimse kalmaz. Romanın buraya kadar olan kurgusuna göre, Musa Çelebi'nin etrafındaki paşalar halkı sömürür. Halkı bilinçlendirerek halkın sömürülmesine engel olacağını düşündükleri Şeyh Bedrettin'i de kendilerine düşman bellerler.

Musa Çelebi'nin ordusu, 5 Temmuz 1413'te Sofya yakınlarında ağabeyi Mehmet Çelebi'nin ordusuna yenilir. Mehmet Çelebi, Anadolu ve Rumeli'nin sultanı olarak Edirne'de tahta oturur. İlk iş olarak Musa Çelebi'nin adamlarını yakalar. Bazılarını öldürür, bazılarını sürgüne gönderir. Anlatıcıya / yazara göre: "Si-yaseten katl, bu tarihten itibaren kurumsallaşır." (s.16) Şeyh Bedrettin, tanınmış bir ilim adamı olduğu için katledilmez, İznik'e sürülür. Şeyh Bedrettin, İznik'te iken insanlığı kurtaracağına inandığı *Teshil* adlı bir eser yazar. *Teshil*'i kendisini

sürgüne göndermiş olan Mehmet Çelebi'ye sunup sunmamakta tereddüt eder. Çünkü ona sunacak olduğunda bir önsöz yazmak ve bu önsözde Mehmet Çelebi'yi övmek zorunda kalacaktır. Önsöz yazıp yazmamakta tereddüt eden Şeyh Bedrettin'in halini anlatıcı şöyle verir:

“Yazacaktı mukaddimeyi kader böyle istiyordu. Gelenek ortadaydı; yazılan her kitabın mukaddimesinde devrin Sultan'ı övülecek ve yazar, ona bağlılık ve şükranlarını bir bir sıralayacaktı. Şeyh Bedrettin de bu geleneğe uyarak, devrin Sultanı Mehmet Çelebi için önündeki kağıtlara övgü yüklü kelimeler sıralayacaktı. Buna ne şimdiki-lerin ne de gelecek kuşakların bir diyecekleri olamazdı; bu bir gelenektir ve herkes bunu böyle görecekti. Kimse de mukaddimeyi eserden saymayacaktı. Böylece Mehmet Çelebi ile ilgili kelimeler *Teshil*'e bulaşmamış olacaktı. O *Teshil*'in kelimeleri ki her bir harfi, cihan devleti için koşan süvarilerdi. Mehmet Çelebi için yazılacak sıradan kelimelerin harfleri nasıl yakışabilirdi insanlık süvarilerinin yanına.”³¹ (s.23).

Şeyh Bedrettin, *Teshil*'i insanlığın önünü aydınlatacak bir ışık olarak gördüğü ve onu insanlığa sunmak istediği için *Teshil*'e, kerhen, mukaddime yazar.

Şeyh Bedrettin sokağa çıktığında, İznik'te Orhan Bey'in hanımı Nilüfer Hatun için yapılan imareti görür. Nilüfer Hatun'un yaşadıklarını, Osman ve Orhan Gazi'nin Nilüfer Hatun'a yaptıklarını hatırlar. Aslında Şeyh Bedrettin'in ilgilendiği şey Nilüfer Hatun'un yaşadıkları değildir. Onu ilgilendiren: “Osmanoğullarının aşkı tadıp tatmadığı”dır. (s.38). Şeyh Bedrettin'e göre, Osmanoğulları asla aşkı tatmamışlardır. Şeyh Bedrettin, Osmanlıların bir kez aşkı tatması durumunda, her şeyin başka olacağına, kin-öfkenin sönüp hırsın törpüleneceğine, hoşgörü ve sevgi ortamı oluşacağına; Anadolu'yu kasıp kavuran, oluk oluk kan akmasına sebep olan kardeş kavgalarının biteceğine, Anadolu'nun yüzünün güleceğine inanır. Şeyh Bedrettin: “Bir gün bir Osmanlı Sultanının yüreğinde aşk filizlenemez miydi? Musa Çelebi'nin yüreğindeki aşktan bir esinti değemez miydi bir başka Osmanlıya?” diye düşünür. (s.38). Şeyh Bedrettin, o güne kadar gelmiş Osmanlı padişahlarının hiç birinin yüreğinde sevgi olmadığına inanır.

Anlatıcıya göre, Mehmet Çelebi tarafından öldürülen Musa Çelebi'nin kanı Rumeli'den Anadolu'ya ırmak ırmak akar. Mehmet Çelebi'nin gölgesi ise Anadolu'yu kararttıkça karartır. İnsanların yürekleri titrer, kanları donar, beyinleri sancır. Anadolu toprağı Moğollar ve Timurlulardan sonra yine kederli ve acılı insanlar yaratır. Bunu yapan da Mehmet Çelebi'dir. Şeyh Bedrettin'e göre Anadolu'da bir feryat vardır. İznik'e kendisini ziyaretine gelmiş olan Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'e³² şöyle der:

“Anadolu bir feryattır! Şimdi siz, bu feryadın içinde olacaksınız ve bu feryadı bütün benliğinizle duyacaksınız ki, *Teshil*, Anadolu'nun her bir köşesine harf harf düşsün. Bir zamanlar birer süvari olup Musa Çelebi'nin ordusuna koşan bu harfler, bu kez birer kandil olsun ve yürekleri aydınlatsın” (s.72).

Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in şaşırıldığını gören Şeyh Bedrettin sözlerine şöyle devam eder:

“Biliyorsunuz Aydınogulları ortadan kalktı. Mehmet Çelebi Aydınogullarının sonuncusu Cüneyt Bey'e, Niğbolu Sancakbeyliğini teklif etti. O da sevine sevine bunu kabul etti; toprakları ve halkını Osmanlıya teslim etti... Bana öyle geliyor ki bu yörede çok zulüm olacak. Mehmet Çelebi, Anadolu'ya gözdağı vermek için bu yöreyi seçecek...” (s.73).

der. Anlatıcı (yazar), Şeyh Bedrettin'e, sadece halka gözdağı vermek için Mehmet Çelebi'nin Anadolu'da bir zulüm yapacağını söyletir. Şeyhin sözleri karşısında heyecanını yenemeyen Börklüce Mustafa, Bulgar Kralı Aleksandr Sisman'ın oğlunun Süleyman İsmail adını aldığını, Aydın ve civarına vali olarak atandığını, Mehmet Çelebi'nin ise Bulgar kralının kızı ile evlendiğini böylece Bulgarlarla akraba olduğunu söyler.³³ Anadolu'da yaşanacaklara dair endişeleri olan Şeyh Bedrettin, öğrendikleri karşısında daha da üzülür. Şeyh Bedrettin; Börklüce ve Torlak Kemal'in bir an önce Anadolu'da ışık bekleyen insanların yanına (s.76) koşmasını ister. Onlara: “Zulmün karanlığını iyice yaşayın ki gelecek çok daha aydınlık olsun.” der. Burada, açıkça Mehmet Çelebi zalim olarak gösterilmiş olur.

Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal kim olduklarını gizleyerek Anadolu'ya gelir. Böylece Anadolu'nun feryadına daha iyi şahit olurlar.³⁴ Aydın yakınlarında küçük bir köye yerleşirler. Burada: Toprak verimli, insanlar çalışkandır ama Osmanlı Devleti bir türlü doymak bilmez, arazinin kendine ait olduğunu söyler. Halk, yeni vali Süleyman İsmail'in (Dolayısıyla Mehmet Çelebi'nin) kendilerinden ikinci kez vergi istemesinden dolayı çok kızgındır. Çünkü halk daha önceki vali Cüneyt Bey'e vergisini ödemiştir. Halk, Cüneyt Bey'den nefret eder. Onun, kendilerini ve topraklarını Mehmet Çelebi'ye çok ucuza sattığına inanır. Halk ayrıca, Cüneyt Bey'in Niğbolu'ya gitmeden önce, topladığı vergiyi Osmanlıya bıraktığını bilir. Halkın ikinci kez vergi vermeye imkânı yoktur. Hristiyanların ve diğer Müslüman olmayan ahalinin durumu daha da kötüdür. Çünkü Osmanlı onlardan iki kat vergi ister. Vali Müslüman-Hristiyan demeden herkese zulmeder.³⁵ Anlatıcıya göre, insanların feryadı Osmanlı sarayına ulaşır fakat Mehmet Çelebi mesele ile ilgilenmez. Sultanın gönlü, Sisman'ın kız kardeşi olan karısındadır.³⁶ Anadolu halkı feryat olur, feryadını:

*Şalvarı şaltak Osmanlı
Eyeri kaltak Osmanlı
Ekende yok biçende yok
Yemede ortak Osmanlı*

diyerek türkülerle dile getirir. Bu yüzden Sisman türküleri bile yasaklar. İnsanlar şikâyet için kadıya gidemez. Çünkü kadı kanunları uygulamak yerine Sisman'ın istediklerini yapar. Bölgede yaşayan insanlar yüreklerindeki öfkeyi dile getirecekleri birini arar.³⁷ Torlak ve Börklüce'nin dertlerine derman olacağına inanırlar. Bu sebeple onların etrafında bir sevgi halesi oluşur. Şeyh Bedrettin tarafından yazılan *Teshil*'in, Torlak ve Börklüce'nin yanında olduğu ve onların *Teshil*'de yazılanlar doğrultusunda hareket ettikleri halk tarafından anlaşılınca, insanlar akın akın Torlak ve Börklüce'yi ziyarete gelir. Her ikisi hakkında efsaneler oluşur. Anlatıcı, bunu durumu olumlu değerlendirir. Çünkü anlatıcıya göre efsaneler oluşmadan düzenli, donanıma sahip, güçlü Osmanlı ordusu ile onların savaşabilmesi mümkün değildir. Anlatıcıya göre, yıllar yılı Moğol zulmü altında inleyen Anadolu, şimdi de Osmanlı zulmüyle karşı karşıyadır. Osmanlının kadıları acımasızdır, kendi menfaatlerinden başka bir şey bilmezler.³⁸ Burada anlatıcı; açıkça, kadısı, valisi ve devletin başındaki Sultanı ile Osmanlı Devleti'nin halkına zulmettiğini ima eder. Anlatıcıya göre, Musa Çelebi'nin yenilgisi Anadolu insanın, hatta insanlığın yenilgisi,³⁹ zulmün bir kere daha saf ve temiz insanlar üzerine yürüyüşüdür. Anadolu'daki insanlara göre, Musa Çelebi'nin yerini tutan *Teshil* zulmü aydınlatacak nurdur. (s.79). Börklüce ve Torlak, *Teshil*'in anlattıklarını halka aktarır. *Teshil*: mal, mülk kimsenin değildir, ortaktır; dünya insanlığın ortak malıdır; kimsenin dünyayı parsellemeye hakkı yoktur; herkes eşittir der. Anlatıcıya göre, bir avuç Osmanlı ise her şeyin sahibi gibi davranır. Bu sebeple insanların, ekmeğini Osmanlıya kaptırmaması gerekir. Aydın ve civarındaki halk önce Osmanlıya karşı gelinemeceğini düşünür. Torlak ve Börklüce etraflarında toplanan insanlara Osmanlının kılıcının kendilerine zarar vermeyeceğini söyler. Böylece onlar kendilerine zulmettiğini düşündükleri Osmanlıya karşı halkı bilinçlendirir.

Romanın kurgusuna göre Mehmet Çelebi'nin 12 yaşındaki oğlu Murat, Manisa'ya vali olarak atanır. O, küçük olduğu için etrafındaki paşa ve beylerin etkisindedir. Bu paşa ve beylerin çoğu yeni Müslüman olmuş Rumeli prensleridir. Bunlar, ülkelerini ellerinden almış olan Türkmen asker ve akıncılarına diş biler. Öçlerini Türkmen, Hristiyan, Rum ve Ermenilerden, yani Anadolu insanından almak isterler. Çünkü Osmanlı, onların Balkanlardaki topraklarını Anadolu insanı sayesinde ellerinden almıştır. (s.85). Anlatıcı, böylece Manisa ve civarındaki halkın da zulüm gördüğünü ifade eder. Osmanlı, giderek Türkmenlere ve diğer Anadolu halkına düşman olur. Anadolu insanı, artık gördüğü muameleye dayanacak durumda değildir. Torlak Kemal, Osmanlıya karşı mücadele etmek için Manisa'ya gider. Romanın anlatıcısına göre böylece Ortaklar'dan Manisa'ya doğru "aydınlık bir yol" açılır.

Torlak ve Börklüce için rehber olan *Teshil*'e göre Osmanlı mülkün sahibi olduğunu iddia ederek Allah'a da isyan eder. Çünkü mülkün sahibi Allah'tır. An-

laticıya göre, Osmanlı din adamları da insanları “öte dünya” ile korkutup Osmanlı beylerinin dünyayı daha fazla sahiplenmelerine yardım eder. Böylece “Allah’a isyana” din adamları da yardımcı olmuş olur. (s.86).

Romanın kurgusuna göre, Aydın ve Manisa civarında bir bey veya lider dahi olmadığı hâlde insanlar örgütlenmiş ve ortaklık adında bir sistem kurmuşlardır. (s.88) Mehmet Çelebi, duruma el koyması için Saruhan Valisi Sisman’a bir ferman gönderir. Vali, İzmir’den hareket eder, yolda çoluk çocuk demeden herkesi katleder. Anlatıcıya göre, katliamdan sonra halkın Osmanlıya hıncı daha da büyür.

Börklüce ve adamları Osmanlı ordusunu yener. (s.93). Bu zafer haberi, İznik’te sürgünde olan Şeyh Bedrettin’e ulaştırılır ve ona şöyle denir:

“Aziz şeyhimiz! Himmet buyurunuz., bu kez Anadolu’nun kaderi değişsin. Osmanlı, Allah’ın mülküne el koymuştur ve biz de bu mülkü ondan kurtardık. Himmetinizi esirgemezseniz, Anadolu’ya bir daha Osmanlı zulmü düşmeyecektir. Nitekim Selçuklu da zulme bulaşınca yok olmuştur.” (s.100).

Osmanlı Sultanı Mehmet Çelebi, bu defa Beyazıt Paşa’yı Manisa’ya gönderir. Gönderirken Paşa’ya şöyle der:

“Orada öyle bir iş yapasınız ki, şüphelendiğiniz her kim olursa derhal kılıçtan geçiresiniz...Börklüce Mustafa’yı diri yakalayıp kendi adamlarının önünde her türlü işkenceyi ederek öldüresiniz” (s.94).

Beyazıt Paşa Edirne’den yola çıkarken kafasında, kimsenin aklına bir daha Osmanlıya karşı çıkmayı getiremeyeceği bir katliam yapmak vardır. Beyazıt Paşa yanına Rumeli beylerini de alır çünkü Türkmenlere güvenmez. Anlatıcıya göre, onun aslında Anadolu’ya güveni yoktur. O, Börklüce Mustafa meşalesini fırsat bilerek bir yandan Türkmen beylerinin sonunu getirecek diğer yandan Anadolu insanını ebedî olarak Osmanlıya esir edecektir. Anlatıcının bu kurgusu Osmanlı Devleti’nin gayrı-Türk unsurlar eliyle kendi halkına zulmettiğine işaret eder.

Anlatıcı romanı iki ana akış üzerine kurmuştur. Bunlardan birincisi Şeyh Bedrettin ve onun etrafında yaşananlar diğeri ise Börklüce Mustafa ve onun etrafında yaşananlardır. Anlatıcı olayları aktarırken iki akış arasında gider gelir. Şeyh Bedrettin, Osmanlı ile baş edilemeyeceğini bildiği için İznik’ten kaçmak ister. Onun en büyük endişesi, Anadolu’da Osmanlıya karşı mücadele veren Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal’in bir yanlışlık yaparak Osmanlı kılıcının halkın sırtına indirilmesine sebep olmalarıdır. Anlatıcıya göre, Şeyh Bedrettin, Anadolu’nun bütün acılı insanların tek umududur. İznik’ten kaçarken kendisini korumak ve gözetmekle yükümlü hiçbir Osmanlı devlet görevlisi tarafından görülme istemez. Onları, gidişine mani olamadıkları gerekçesiyle uğrayacakları eziyetlerden ve Mehmet Çelebi’nin gazabından korumak ister. İznik’ten çıkarken yardımcısı Cafer’e:

“Osmanoğulları aşkı hiç tatmadılar. Yüreklarine aşk denizinden bir damla düşseydi. Anadolu başka türlü olurdu. Anadolu’nun feryadını şimdi yüreğimde daha derinden duyuyorum” (s.110).

der. Şeyh Bedrettin, Anadolu’da ilerlerken insanlar her yerde etrafında bir sevgi çemberi oluşturur. Çünkü o artık Dede Sultan’dır, erenler erenidir, umuttur, sevgidir, gelecektir; Hristiyanlar için ise büyük bir azizdir. (s.110). Anlatıcıya göre; Anadolu, geçici de olsa, Şeyh Bedrettin’in (Dede Sultan) adında bir mutluluk yakalar. Şeyh Bedrettin Kastamonu’ya yaklaşırken:

“Ne olurdu saltanat mücadelesini Musa Çelebi kazansaydı da bütün bunlar olmasaydı ve insanların şu mutluluk düşleri gerçek olsaydı...Musa Çelebi Türkmenlere sahip çıkayım derken Rumeli Beylerinin hilesine yenilmişti; onu harcayan bu beyler şimdi Mehmet Çelebi’yi yönlendiriyorlardı. Sultan Mehmet’ten Börklüce’nin ve çevresindeki Türkmen, Rum, Ermeni, Yahudi yani Anadolu insanının ölüm fermanlarını alan Beyazıt Paşa çoktan Manisa’ya ulaşmıştı ve Şehzade Murat’a akıl vermeye başlamıştı bile. Musa Çelebi’nin başa çıkamadığı bu insanlarla Börklüce ile Torlak nasıl başa çıkabilirdi; üstelik kırık dökük silahlarla ve yarı çıplak, yarı aç, savaş nedir bilmez kimselerle!...” (s.111-112).

diye düşünür. Anadolu’yu katliamdan koruması için gece gündüz Tanrıya yalvarır. Çünkü Anadolu insanlığın özüdür, medeniyetler beşiğidir. Beşik insanlığa hayat verecektir. Bu sebeple Anadolu ışığı sönmemelidir, beşik devrilmemelidir, insanlık karanlıkta kalmamalı-uçuruma düşmemelidir.⁴⁰

Şeyh Bedrettin, henüz Osmanlının el atmadığı Kastamonu’ya gelir. Civarın beyi İsfendiyar, Osmanlıya savaş açan Şeyh Bedrettin’in (Dede Sultan) başarısı için dua eder. Çünkü Şeyh Bedrettin başarılı olursa Osmanlı İsfendiyar Bey’in topraklarını işgal edemeyecektir. Şeyh Bedrettin’in Kastamonu’da iken; tam teçhizatlı Osmanlı ordusunun, İzmir’den Aydın’a kadar, o güne kadar görülmemiş bir katliam yaptığı haberi gelir. Manisa’da bulunan Osmanlı şehzadesi Murat katliamı gözünü kırpmadan izlemiştir. Anlatıcı, Osmanlı şehzadesinin bu duyarsızlığını şöyle yorumlar:

“Daha on üç yaşında buna tanık olan bir insanın ileride kalbinin nasıl katlaşılabileceğini düşünmek bile korkunçtu. Bundan böyle, onun için aşk ve merhamet söz konusu olamazdı; iktidar demek kan demektir, kin demektir.”(s.122).

Osmanlı ordusunun katliamında, Menderes Irmağı kıpkızıl kan keser. Dağlarda, enginlerde, yokuşlarda hep ölüm vardır. Öldürülenler yarı tok, yarı çıplak, ömründe kılıç bile tutmamış kimselerdir. Osmanlı askerleri, onları ekin biçer gibi biçer; kadın, çocuk, yaşlı demeden herkesi kılıçtan geçirir. Türkmen, Ermeni, Rum ve Yahudi ayrımı yapılmaz. Osmanlı, onların hepsine asi gözüyle bakar. İsyanın elebaşı olarak görülen Börklüce Mustafa ise büyük bir haça

çivilenir ve işkence edilerek öldürülür. Anlatıcıya göre, bu ölüm bir umudun bitişidir.

(s.124) Şeyh Bedrettin, Osmanlı Sultanı Mehmet Çelebi'ye karşı duramacağı için Eflak'a gelir. Eflak Prensi Mirça onu hoş karşılar. Osmanlıdan hoşlanmayanlar onların etrafında toplanır. Şeyh Bedrettin'in kimseyle görülecek bir hesabı yoktur. Bütün uğraşısı insan onuru, aşk ve sevgidir. Anadolu'daki kıyımın benzerinin Rumeli'de yaşanmasını engellemek ve Prens Mirça'yı Osmanlı'nın gazabından kurtarmak için Mehmet Çelebi ile irtibata geçmek ister. Fakat bir türlü bunu başaramaz. Çaresiz kaldığı için Deliorman'a gider. Şeyh Bedrettin'i sevmeyenler Mehmet Çelebi'ye onun aleyhinde sürekli istihbarat yetiştirir. Anlatıcıya göre onlar, Şeyh Bedrettin'in Osmanlı tahtına geçmek istediğini iddia edecek kadar ileri gider.

Şeyh Bedrettin Deliorman'da yakalanarak yargılanmak için Serez'e getirilir. Mahkeme salonunda Mehmet Çelebi'nin niçin isyan ettiği ve onca insanın kanına girilmesine sebep olduğunu sorması üzerine şöyle cevap verir:

“Sultanım, onların hepsi benim dışımdadır. Onca insanın heder olması herkes-ten çok beni yaralamıştır ve yüreğim kan ağlamaktadır. Sultanım, siz bakmaz mısınız ki kullarınız ne yerler, ne içerler? Onları hep böyle kendilerinden başka kimseyi görmeyen sadece kendi çıkarlarını düşünen paşalara mı bırakacaksınız?”(s.160).

Şeyh Bedrettin, hakkındaki dinî ve siyasi suçlamaları reddeder fakat ne kadar etkileyici bir savunma yaparsa yapsın affedilmeyeceğini ve idam kararının çok önceden verildiğini düşünür. Ona göre aşkı tatmamış olanlar (Osmanlı) hiçbir zaman kendi kişisel çıkarlarının ötesine geçemezler.

SONUÇ

Durali Yılmaz'ın *Yesevi İrmakları*, *Çerağ Uyanacak mı?* ve *Şeyh Bedrettin* adlı romanlarında, Moğol, Selçuklu ve Osmanlı Devleti idarecilerinin bazıları “zalim” olarak gösterilir. Her üç devletin idarecileri “Anadolu insanı”na acıdan başka bir şey yaşatmaz. Kendilerine zulmeden, elindeki her şeyi alan, olmayanı bile “vergi” diye isteyen devlet idarecilerine karşı Anadolu'da yaşayan halk Türk'ü, Rum'u, Ermeni'si, Yahudi'si Hıristiyan'ı ile kendisine yapılanlara karşı mücadele etmeye çalışır.

Yesevi İrmakları'nda Moğollar gittiği her yere vahşet ve acı götürür. Anadolu'nun en mahrem yerleri Moğollar tarafından çiğnenip binlerce insan kılıçtan geçirilir. Moğol saldırıları Anadolu'ya doğru yapılan gönül ehli Türkmen derviş göçüne mani olur. Anlatıcıya / yazara göre, Moğol saldırıları sadece Müslümanlara değil bütün insanlığa zarar verir. *Çerağ Uyanacak mı?* adlı romanda da Moğollar doğudan batıya dehşetle ilerler. Dede Garkın, Baba İlyas, Hacı Bek-

taş, Menteş gibi önemli Türkmen dervişler Moğol saldırıları sebebiyle Anadolu'ya gelir. Anadolu Selçuklu Sultanı Gıyasettin halkın sıkıntılarından habersiz, sarayında sefa sürer. Sultan Gıyasettin, halkın kışlık ve yaylaklarını yurtluk olarak birilerine verir. Devletin idaresini bıraktığı Saddettin Köpek adlı veziri de halka zulmeder. Saray Anadolu halkına yabancılaşır. Acılara dayanmayan Anadolu insanı Müslümanı, Hristiyan'ı, Yahudi'si ile kendilerine ait devleti ele geçirmek ve zulmü kılıçla dağıtmak için saraya karşı ayaklanır. Roman kahramanlarından Hacı Bektaş, halk yerine Selçuklu Sarayı tarafında yer alan, Acemce şiirler söyleyip Konya sokaklarında bir topaç-korkuluk gibi durmadan dönen Mevlana'ya çok kızar. Çünkü saray halkı ezer ve halkın dili olan Türkmenceyi küçümser fakat Mevlana buna tepki vermez. Durali Yılmaz, *Şeyh Bedrettin* adlı romanını, Şeyh Bedrettin'i ölümsüzleştirmek için yazdığını söyler.⁴¹ Onu, Anadolu insanının hak mücadele önderi olarak görür. Şeyh Bedrettin, *Teshil* adlı eserinde mülkün Allah'ın, dolayısıyla halkın olduğunu söyler. Bu sebeple, mülkün kendisine ait olduğunu iddia eden ve halktan sürekli vergi isteyen Osmanoğullarını Allah'a isyan etmiş sayar. Şeyh Bedrettin'in fikirleri Osmanlıları asker ve vergi toplayamaz hale getirir. Osmanoğlu Mehmet Çelebi, gayr-i Türkler eliyle binlerce ezilen Anadolu insanını acımasızca katlettirir. Mehmet Çelebi'nin Şehzadesi Murat da ölümleri sadece seyreder. Şeyh Bedrettin'e göre, Osmanoğulları asla aşkı tatmamıştır. Onlar bir defa aşkı tatmış olsa her şeyin başka olacağını, kin-öfkenin söneceğini, hırsın törpüleneceğini, hoşgörü ve sevgi ortamı oluşacağını, Anadolu'yu kasıp kavuran, oluk oluk kan akıtan kardeş kavgalarının biteceğini Anadolu'nun yüzünün geleceğini düşünür.

DİPNOTLAR

- 1 Türk toplumunda roman okumanın başlangıçta nasıl karşılandığı ile ilgili bir yazı için bk., M. Fatih Andı, *İnsan, Toplum, Edebiyat*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1995, s.13-19.
- 2 Bu konuya dair bir yazı için bk., Selçuk Çıkla, "Romanda Kurmaca ve Gerçeklik", *Hece*, Yıl 6, Sayı 65/66/67, Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002, s.111-129.
- 3 Hülya Argunşah, "Tarihî Romanın Yükselişi" adlı makalesinde Sadık Kemal Turalı'ı kaynak göstererek şunları söyler: "Yazar önündeki malzmeden seçme hakkına sahiptir. Eserine konu olarak alacağı ve işleyeceği hadiseyi/ insanı/ zamanı seçebileceği gibi seçtiklerini de istediği şekilde işleyebilir, ona yeni yorumlar katabilir. Ancak romantik tarihçi görüş bunun karşısındadır. Yazara şahsi olmak hakkını "tahrif" veya "inkar etmemek" şartıyla verir" *Hece*, Yıl 6, Sayı 65/66/67, Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002, s.445.
- 4 Bu konuda bilimsel araştırmalar da yapılmaktadır. Araştırma ve kaynakça için bk., Ahmet Şimşek, "Tarihî Romanın Eğitimsel İşlevi", *Biliş*, Sayı 37, Bahar 2006, s. 65-80
- 5 Edward. H. Carr, Josep Fontana, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yalıtılık*, (çev. Prof. Dr. Özer Ozankaya), İmge Kitabevi, Ankara, Ekim 1992, s. 14/20-21.
- 6 İlhan Tekeli, *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost kitabevi, Ankara, Şubat 1998, s.38-39
- 7 age., s. 39.
- 8 S. Dilek Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s.24.
- 9 Turgut Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ, Ankara, 2004, s.37.

- 10 *Edebiyatın Omzundaki Melek* (haz. Zeynep Uysal), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 109.
- 11 Burada tarih karşısında tarihçi ile romancının “özgürlük sınırı” tartışmalarına girmek istemiyoruz.
- 12 Durali Yılmaz’ın, Kapı Yayınları’ndan çıkan *Tutunma* adlı kitabının önsözünde bu bilgi verilir. Fakat Durali Yılmaz’ın hikâyelerinde geleneksel unsurlar üzerine bir makale kaleme almış olan Esra Poyraz, bir tür ayrımı yapmadan, ilk eserlerini *Burdur’un Sesi* adlı mahalli gazetede 1965 yılında yayımladığını söyler. (Esra Poyraz, “Durali Yılmaz’ın Hikâyelerinde Gelenek”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Nr.3, Ocak-Haziran 2010, s.119-136).
- 13 Bu kitaptaki hikâyeler *Diriliş, Edebiyat, Hareket, Tohum, Milli Gençlik* dergilerinde daha önce yayımlanan hikâyelerdir. Kitap Fetih Yayınları’ndan 1975’te İstanbul’da basılmıştır.
- 14 Işır Yayınları, İstanbul, 1981.
- 15 Yedi İklim Yayınları, İstanbul, 1989.
- 16 1. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2009.
- 17 Durali Yılmaz bütün hikâyelerini *Dansedebilmek* (Ötügen, İstanbul, 1997) adıyla yeniden yayımlamıştır.
- 18 Fetih Yayınları, İstanbul, 1975.
- 19 Fetih Yayınları, İstanbul 1976. Bu roman: “Roman, Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının ilk savaş romanıdır.” kaydı ile yayımlanmıştır.
- 20 Çığır Yayınları, İstanbul, 1976.
- 21 Çığır Yayınları, İstanbul, 1976.
- 22 Ötügen Yayınları, İstanbul, 1978.
- 23 Büyük Dağıtım, İstanbul, Aralık 1982. Bu roman, yazar tarafından değiştirilip genişletilmiş ve 2000 yılında Ötügen Yayınları tarafından *Kutup Yıldızları* adıyla tekrar basılmıştır.
- 24 Tuğra Neşriyat, İstanbul, 1990.
- 25 Ötügen Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 1995.
- 26 Bu roman önce *Kıyam* adıyla 1995’te Ötügen Yayınları’ndan çıkmıştır. Yazar bu romanı, *Kıyam*’da anlatılanları biraz değiştirip romana bir kahraman (Menteş) ilave ederek *Çerağ Uyanacak mı?* adıyla yeniden yayımlamıştır. Bunun dışında olay örgüsü ve üslup bakımından her iki roman hemen hemen aynıdır. İkisi arasında en çok öne çıkan fark *Kıyam*’da çok fazla dinî referansların bulunmasıdır. Ozan Yayıncılık’tan çıkan *Çerağ Uyanacak mı?* nın üzerinde baskı tarihi yoktur. Yayınevi ile yaptığımız görüşmede eserin 2002 yılında basıldığını öğrendik.
- 27 Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- 28 Kapı Yayınları, İstanbul, 2010. Mehmed Niyazi Özdemir, *Donuklar* ile ilgili yaptığı değerlendirmede şunları aktarır: “Bu roman kültür seviyesi yüksek bir ülkede yayımlansaydı ondan söz etmek için gazete sütunları dar gelir, manşetler kullanırdı. Fikir ve sanat çevrelerinde ne demek istediği hakkında ne tartışmalar yaşanırdı.” www.n-fk.com/nfkforum/index.php?app erişim 18.09.2013.
- 29 Olaya dayalı kurmaca metinlerde *yazar* değil *anlatıcı* vardır, bilgisine rağmen bu çalışmada zaman zaman, *anlatıcı* terimi yerine edebî eseri ortaya koyan kişi olarak *Durali Yılmaz* veya *yazar* kelimesi bilerek tercih edilmiştir. Çünkü bu çalışmanın özer düşüncesi ‘sanakâr da kendine göre tarih kurgular’dır. Dolayısıyla eseri somut olarak ortaya koyan yazar bir anlamda zaten anlatıcıdır.
- 30 Durali Yılmaz, Anadolu halkının yaşadıklarına karşı Mevlana’nın duyarsızlığını diğer romanı *Şeyh Bedrettin*’de de dile getirir: “Artık Anadolu’da zulüm vardı, kan vardı, gözyaşı vardı. Mevlana kendi dünyasında Farsça şiirler mırıldanırken...” *Şeyh Bedrettin* romanının kahramanı Şeyh Bedrettin Anadolu insanının feryadına kayıtsız kaldığını düşündüğünü Mevlana’yı hatırlamak bile istemez. (s. 25).
- 31 Asıl itibarıyla bu çalışmada, metin çözümlemesi yapılmamaktadır. Eğer metin çözümlemesi yapılacak olsa anlatıcının Mehmet Çelebi ve Şeyh Bedrettin karşısında takındığı tavrı vermeye bu paragraf yeter. Özellikle paragrafta kullanılan “bulaşmak” kelimesi tek başına çok şey ifade eder.
- 32 Anlatıcıya göre, Anadolu Moğol istilası ile bitip tükenme noktasına gelir. Üzerine Anadolu’ya bir de Timur kılıcı iner. İnsanlar büyük acı ve zulüm görür. İnsanlar dünyanın anlamsızlığına inanır ve bir hırka bir lokma diyerek dağlarda dolaşır. Bu insanlara Torlak adı verilir. Onlar, Şeyh Bedrettin’den aldıkları ışıkla Anadolu’nun kararar bahutını aydınlatmaya çalışırlar. Torlakların lideri ise Kemal’dir.
- 33 *Çerağ Uyanacak mı?* da Selçuklu Sultanı Gıyasettin, Gürcü kralının kızı Tamara ile evlendikten sonra halkına karşı zulmü artırır. Bu husus, *Şeyh Bedrettin*’de Mehmet Çelebi’nin durumu ile paralellik arz eder.
- 34 *Çerağ Uyanacak mı?* adlı romanda da Baba İshak dağ dağ, ova ova yürüyerek Anadolu’da yapılan zulme şahitlik eder.

- 35 *Şeyh Bedrettin'* de Vali Sisman'ın yaptıkları ile *Çerağ Uyanacak mı?* da Sadettin Köpek'in yaptıkları birbirine benzer. Her ikisi de devletin gerçek sahipleri varken halkına zulmederler.
- 36 *Çerağ Uyanacak mı?* da ise Sultan Gıyasettin'in aklı karısı Tamara'dadır.
- 37 *Çerağ Uyanacak mı?* da zulüm karşısında çaresiz kalan halk babalardan yardım umar.
- 38 Durali Yılmaz, Türk tarihinde önemli kırılmalar olduğuna inanır. Tarihî romanlarında bu kırılmaları anlatır. Bu kırılmaların birini ise *Tutunma* adlı hikâye-anlatı-anı mahiyetindeki eserinde dile getirir. *Tutunma'* da Pir Sultan'ın romanını yazmaktan bahsederken konuyu Sarı Selim'in iktidar oluşuna getirir. Onun tahta çıkışı sırasında devşirme yeniçeriler direniş gösterir, bazı taleplerde bulunur. Sarı Selim başta onlara direnmek ister, çok sıkıntı çeker, sonunda boyun eğer. Bu, Durali Yılmaz'a göre, Türk tarihinde önemli bir kırılmadır. Çünkü Sarı Selim, Türk olmayan (devşirme) yeniçerilerle başa çıkamamıştır. Bu sebeple Sarı Selim: "Dedesı ve adaşı Yavuz Selim'in gücüne imrenerek dayanılmaz bir yenilgi içinde kendini sefahat âlemine verir, gece gündüz şarabı yudumlamaya koyulur." İktidarına sahip olamayan Sarı Selim devleti kuvvetli veziri Sokollu'ya bırakır. Sokollu Anadolu insanına eziyet eder. Anadolu'da yaşayanlar kara talihlerini bir türlü yenemez: "Pir Sultan'ın babası da Sokollu'nun hışımına uğrayarak Kanlı Sivas'ta asılanlardandı. Artık Anadolu, Baba İlyas'tan ve ve Şeyh Bedrettin'den sonra bir kez daha kara yazgısına yenikti." *Tutunma*, s.40
- 39 Hem *Yesevi İrmakları'*nda hem de *Çerağ Uyanacak mı?* da ise Moğollar'ın Anadolu'yu ele geçirmesi insanlığı yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakır.
- 40 Durali Yılmaz kendisi ile röportaj yapan Şeref Akbaba ve Öznur Ertekin'e: "Biz altı bin yıllık Anadolu kültürünü yazmalıyız. Latin Amerikalı yazarlar, Maya kültürü ile Hristiyanlığı ve çağdaş kültürü harmanlayarak insanlığa yeni bir mesaj verdiler. Asturias, Marquez ve benzerlerinin yaptığı budur. Biz altı bin yıllık Anadolu kültürünü ki tarih Sümerlerle başlar, tasavvufun da yararlanarak İslâm potasında yoğunlaşarak çağdaş dünya kültürüyle harmanlayabilirsek, insanlığa önemli bir mesaj vermiş, hatta yepyeni bir ruh üflemiş oluruz." der. <http://www.ayvakti.net/ayvakti-gezi/item/prof-dr-durali-ylmaz-ile-soeylei-erisim:15.04.2014>.
- 41 "Yazar'ın Notu" başlıklı bölüm

KAYNAKÇA

- Andı, M. Fatih, *İnsan, Toplum, Edebiyat*, Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1995
- Arguhsah, "Hülya, Tarihî Romanın Yükselişi", *Hece*, Yıl 6, Sayı 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, s. 440-449.
- Carr, Edward Hallett-Fontana, Joseph, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yalnlık* (Çev., Prof. Dr. Özer Ozankaya), İmge Kitabevi, Ankara, Ekim 1992.
- Çıkla, Selçuk, "Romanda Kurmaca ve Gerçeklik", *Hece*, Yıl 6, Sayı 65/66/67 Mayıs/ Haziran/ /Temmuz 2002, s.111-129.
- Göğebakan, Turgut, *Tarihsel Roman Üzerine*, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Poyraz, Esra, "Durali Yılmaz'ın Hikâyelerinde Gelenek", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Nr.3, Ocak Haziran 2010 s.119-136.
- Şimşek, Ahmet, "Tarihî Romanın Eğitimsel İşlevi", *Bilgi*, Sayı 37, Bahar 2006 s.65-80.
- Tekeli, İlhan, *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Kitabevi, Ankara, Şubat 1998.
- Uysal, Zeynep (Hızl.), *Edebiyatın Omzundaki Melek*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Yalçın-Çelik, S. Dilek, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Yılmaz, Durali, *Çerağ Uyanacak mı?*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Yılmaz, Durali, *Şeyh Bedrettin*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2001
- Yılmaz, Durali, *Yesevi İrmakları*, 1.Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1995.
- www.ayvakti.net 15.04.2014.
- www.n-fk.com 18.09.2013.